

Rafał Czachor

Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego

ORCID 0000-0002-5929-9719

rczachor@afm.edu.pl

Stanowisko władz Federacji Rosyjskiej i poglądy rosyjskiej doktryny w przedmiocie ratyfikacji Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego

Słowa kluczowe: Statut Rzymski, Międzynarodowy Trybunał Karny, Federacja Rosyjska, międzynarodowe prawo karne, współpraca międzynarodowa w sprawach karnych

Streszczenie: Poniższy artykuł omawia zagadnienie ewolucji stosunku władz Rosji i stanowiska rosyjskiej doktryny w kwestii ratyfikacji Statutu Rzymskiego MTK. Analizie poddano argumentację na rzecz odwołania podpisu pod Statutem oraz wskazano, iż krok ten jest motywowany politycznie, wpisując się w narastający w Rosji trend krytyki zachodniocentrycznego porządku prawnomiędzynarodowego. Wskazano, że zasadny jest pogląd głoszący, iż czynniki polityczne w istotny sposób ograniczają stworzenie uniwersalnego systemu międzynarodowego sądownictwa karnego.

The attitude of Russia's authorities and law doctrine towards ratification of the Rome Statute and the International Crime Court membership

Keywords: the Rome Statute, International Criminal Court, Russian Federation, international criminal law, international cooperation in criminal matters

Summary: The following paper covers the issue of changing Russia's attitude towards the ratification of the Rome Statute. The paper focuses on the main arguments in favor of Russia's withdrawal from the abovementioned document. It was argued that such decision was solely politically motivated and contributes to the incremental Russia's criticism of Western-centered international legal order. Thus, the paper supports the thesis that political factors significantly impede the creation of a system of international criminal justice.

1. Wprowadzenie

Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej: MTK), powołany na mocy Statutu Rzymskiego z 1999 r., a funkcjonujący od 2002 r., jest organem sądownictwa międzynarodowego mającym na celu ściganie i karanie osób odpowiedzialnych za

najcięższe przestępstwa prawnomiędzynarodowe¹. W mijającym dwudziestolecu MTK spotkał się z różną krytyką. Dotyczyła ona zarówno jego konstrukcji prawnej, sprawności działania, jak i kosztowności. Krytyczne oceny w przedmiocie skuteczności i efektywności MTK w dużym stopniu wiążą się z upolitycznieniem zagadnienia sądownictwa międzynarodowego. Można twierdzić, że MTK, będąc powołanym jako organ sądownictwa międzynarodowego, a więc operując w materii szczególnie ważnej w kontekście jurysdykcji państwowej, *ex definitione* narażony był na taką sytuację. Umożliwienie MTK sądenia własnych obywateli z tytułu popełnienia przestępstw wymienionych w Statucie Rzymskim nie spotkało się z życzliwą reakcją wielu państw świata. Stroną MTK nie zostało wiele państw afrykańskich, azjatyckich, w tym Chiny i Indie, natomiast sygnatariuszami, którzy następnie wycofali swoje podpisy, były Stany Zjednoczone i Rosja.

Poniższy artykuł ma na celu dokonanie analizy przesłanek wycofania się w 2016 r. Federacji Rosyjskiej (dalej: FR) ze Statutu Rzymskiego. W związku z powyższym egzegezie poddano oficjalne dokumenty i wystąpienia, a także poglądy rosyjskiej doktryny. Tezą artykułu jest stwierdzenie, iż nieprzystąpienie Rosji do MTK nie wynika z przesłanek prawnych, uniemożliwiających je regulacji rosyjskiego prawa krajowego, lecz jest aktem motywowanym politycznie. Tym samym decyzja władz FR z 2016 r. powinna być postrzegana jako jeden z kolejnych aktów kontestowania zachodniocentrycznego porządku prawnomiędzynarodowego.

2. Wybrane kontrowersje wokół MTK

Choć pierwsze prace koncepcyjne w kwestii utworzenia stałego międzynarodowego sądu karnego odbyły się już w II połowie lat 40. XX w., to projekt Statutu MTK przez Komisję Prawa Międzynarodowego Organizacji Narodów Zjednoczonych (dalej: ONZ) został przedstawiony dopiero w 1994 r.² Na przyspieszenie działań i zwołanie w Rzymie w 1998 r. konferencji ONZ w przedmiocie utworzenia MTK niewątpliwym wpływ miały doświadczenia wojen w byłej Jugosławii i Rwandzie, gdzie w obu przypadkach powołano trybunały karne typu *ad hoc*. W czasie konferencji rzymskiej Statut MTK został podpisany przez 139 ze 162 uczestniczących w nich państwach.

Mimo pierwotnego zainteresowania, władze Stanów Zjednoczonych stopniowo przyjęły negatywne stanowisko w sprawie treści Statutu MTK. Uzależniały swoje

¹ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708).

² Utworzenie takiego organu przewidywała już Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. (w art. 6). Szerzej: W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014, s. 592; *Routledge Handbook on International Criminal Law*, red. N. Bernaz, London 2011.

członkostwo od wprowadzenia fakultatywności jurysdykcji MTK, jej uzależnienia od każdorazowej zgody danego państwa oraz możliwości poczynienia przez państwo zastrzeżeń w zakresie zbrodni, które MTK będą podlegać. Władze Stanów Zjednoczonych podpisały Statut MTK 31 grudnia 2000 r., następnie jednak wręcz dążyły do sparaliżowania procesu przystępowania kolejnych podmiotów do Statutu MTK. W maju 2002 r. ogłoszono, że państwo to nie zamierza zostać stroną traktatu (tj. nie dokonają jego ratyfikacji), ostrzegając również niektóre państwa, iż jego przyjęcie przez nie będzie miało negatywny wpływ na stosunki bilateralne³. Ostatecznie MTK rozpoczął funkcjonowanie po uzyskaniu 60. ratyfikacji Statutu 1 lipca 2002 r. Spośród reszty stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ (dalej: RB ONZ) stroną Statutu została Wlk. Brytania i Francja. Władze Chińskiej Republiki Ludowej zajęły stanowisko negatywne, Rosji zaś – podjęły analizę zagadnienia przyszłych skutków ewentualnego przystąpienia do Statutu MTK, co uczyniły w 2000 r.

Zgodnie ze Statutem MTK w zakresie jego jurysdykcji znajdują się cztery najcięższe zbrodnie międzynarodowe, czyli:

- ludobójstwo (zgodnie z zakresem przedmiotowym Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 1948 r.),
- zbrodnie przeciwko ludzkości,
- zbrodnie wojenne,
- zbrodnie agresji⁴.

Międzynarodowy Trybunał Konstytucyjny nie dysponuje wyłączną jurysdykcją ani też priorytetem względem sądów krajowych, który przynależał sądom *ad hoc* w sprawie byłej Jugosławii i Rwandy. Działalność MTK ma charakter subsydiarny, co reguluje art. 17 Statutu. Enumeratywnie wskazuje on na sytuacje, w których MTK nie posiada prawa wszczęcia postępowania. Wnioskując *a contrario* na podstawie wskazanego przepisu, stwierdzić należy, iż wśród przesłanek dopuszczalności znajdują się sprawy, w których:

- właściwy sąd krajowy nie wyraża woli bądź nie jest zdolny do rzeczywistego postępowania karnego;
- nie było przed sądem krajowym prowadzone właściwe, rzetelne postępowanie przygotowawcze, które zakończyło się niewniesieniem oskarżenia;
- dana osoba nie była osądzona za popełnione przestępstwo;
- waga sprawy uzasadnia zaangażowanie MTK⁵.

Odrębnym problemem pozostaje określenie, czy MTK uprawniony jest do działań z własnej inicjatywy, czy też dopiero po uprzednim stwierdzeniu zaist-

³ W. Czaplński, A. Wyrozumska, *op. cit.*, s. 593.

⁴ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego.

⁵ *Ibidem*.

nienia przesłanek z powyższego katalogu przez inny organ międzynarodowy. Nieprecyzyjne jest ponadto określenie „zbrodnie wojenne” i „zbrodnie agresji”. W kwestii tej ostatniej w czasie przygotowania Statutu MTK wręcz zrezygnowano z wprowadzenia definicji, pozostawiając to do późniejszego doprecyzowania (co zostało uczynione w 2010 r.). Wątpliwości budzi także sprawa współpracy RB ONZ z MTK w przedmiocie stwierdzenia zaistnienia zbrodni agresji. Prerogatywę tę posiada RB ONZ, co w istocie mogłoby oznaczać, iż wszczęcie postępowań przez MTK jest uzależnione od politycznej woli członków tejże Rady⁶.

Wśród innych praktycznych problemów funkcjonowania MTK wskazać również należy działalność prokuratora MTK. Chodzi o nadmierną dyskrejonalność podejmowanych śledztw⁷. Negatywnie oceniana jest także działalność pierwszego prokuratora MTK (w latach 2003-2012) Argentyńczyka Luisa Moreno Ocampo, który obowiązki sprawował w sposób co najmniej kontrowersyjny. Jego następczyni, sprawująca urząd w latach 2012-2021 Gambijka Fatou Bensouda, również spotkała się z zarzutami braku bezstronności oraz miała bardzo złe relacje z władzami Stanów Zjednoczonych w okresie prezydentury Donalda Trumpa⁸.

Wiele głosów krytycznych pod adresem MTK pochodziło z różnych państw świata. Przedstawiciel rządu Gambii, komentując wystąpienie tego kraju z MTK, stwierdził, że „choć MTK nazywa się sądem międzynarodowym, to jest to faktycznie międzynarodowy sąd rasistowski, stworzony w celu ukarania i poniżenia narodów kolorowych, szczególnie Afrykańczyków”⁹. John Bolton, będący w 2018 r. doradcą ówczesnego prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa, określił MTK mianem „absolutnie niebezpiecznego sądu”¹⁰.

Skupienie uwagi MTK na Afryce i wydarzeniach w takich państwach jak DR Kongo, Kenia, Mali, Sudan czy Uganda sprawiło, że Unia Afrykańska uchwaliła „Strategię wyjścia z MTK”¹¹. Akt ten zawiera rekomendację dla jej członków, by „skorzystały z suwerennego prawa” i opuściły MTK w trybie przewidzianym przez Konwencję Wiedeńską o Prawie Traktatów z 1969 r. (dalej: KWPT).

⁶ Szerzej: M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004.

⁷ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge 2019, s. 279.

⁸ *U.S. revokes ICC prosecutor's entry visa over Afghanistan investigation*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-icc-prosecutor/u-s-revokes-icc-prosecutors-entry-visa-over-afghanistan-investigation-idUSKCN1RG2NP?il=0> [dostęp: 20.10.2021].

⁹ *Гамбия вышла из Международного уголовного суда*, https://lenta.ru/news/2016/10/26/icc_quit [dostęp: 6.10.2021].

¹⁰ *John Bolton threatens war crimes with sanctions in virulent attack*, „The Guardian” z 10.09.2018 r.

¹¹ *African Union Withdrawal Strategy Document*, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporing_resources/icc_withdrawal_strategy_jan._2017.pdf [dostęp: 6.10.2021].

3. Stanowisko władz Rosji w przedmiocie przystąpienia do MTK i jego działalności

Współczesne prawo FR, podobnie jak prawo większości państw, jest otwarte na prawo międzynarodowe i jest mu przychylnie. Zasadę tę wprowadza art. 15 ust. 4 konstytucji FR, który głosi, że „powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego i traktaty międzynarodowe FR są częścią składową jej systemu prawnego”¹². Z przepisu wynika, że traktaty międzynarodowe, jako część porządku prawnego, podlegają bezpośredniemu stosowaniu (choć nie są obligatoryjnie samowykonalne). Warunkiem jest skuteczne włączenie danego traktatu do krajowego obrotu prawnego. Artykuł 17 ust. 1 konstytucji stanowi, że „w FR uznaje się i gwarantuje prawa i wolności człowieka zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami i normami prawa międzynarodowego i niniejszą konstytucją”. Z kolei art. 79 rosyjskiej ustawy zasadniczej głosi, że „FR może uczestniczyć w organizacjach międzypaństwowych i przekazywać im część swoich kompetencji zgodnie z umowami międzynarodowymi, jeśli nie pociąga to za sobą ograniczenia praw i wolności człowieka i obywatela i nie jest sprzeczne z podstawami ustroju konstytucyjnego FR”. Oznacza to, że konstytucja FR dopuszcza możliwość delegowania niektórych funkcji władczych, właściwych organom państwowym, organom międzynarodowym, do których zaliczyć można także MTK.

Władze FR Statut Rzymski podpisały w 2000 r., jednak w kolejnych latach nie następowała jego ratyfikacja. Ogląd rosyjskiego prawa w kontekście jego zgodności ze stypulacjami Statutu Rzymskiego prowadzi do konkluzji, iż pomiędzy nimi nie ma poważnych kolizji utrudniających ratyfikację¹³. Wzrost napięcia w stosunkach politycznych pomiędzy Rosją a państwami Zachodnimi, szczególnie po 2008 r., gdy część państw Zachodu dokonała uznania suwerenności państwowej Kosowa, niejako zaś w odpowiedzi Rosja podobny krok uczyniła w stosunku do Abchazji i Osetii Południowej, wzmocnił jednak dyskusję o celowości przystępowania FR do MTK.

Na początku 2016 r. prokurator MTK rozpoczął śledztwo dotyczące konfliktu w Osetii Południowej, separatystycznej prowincji Gruzji, od 1 lipca do 10 października 2008 r., stwierdzając, że „są uzasadnione podejrzenia, że w sytuacji związanej z Gruzją mogły być popełnione przestępstwa podlegające jurysdykcji MTK”¹⁴. Prokurator wskazał, że choć organy sądowe Rosji i Gruzji podjęły śledztwo, to

¹² Конституция Российской Федерации, <http://www.constitution.ru/> [dostęp: 1.09.2021 r.].

¹³ Szerzej: Н. Сафаров, *Обзор законодательства стран Содружества независимых государств на соответствие Статуту Международного уголовного суда*, <https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/other/cis.pdf> [dostęp: 1.10.2021].

¹⁴ ICC-01/15 (*Situation in Georgia*), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/15-1> [dostęp: 5.09.2021].

w marcu 2015 r. zostało ono w Gruzji zawieszono (*suspended*), oraz wezwał obie strony do współpracy z MTK. W odpowiedzi Ministerstwo Spraw Zagranicznych FR wydało oświadczenie, że prokuratorowi MTK przekazało 15 tysięcy dokumentów, „które nie spowodowały reakcji”, a „działania i rozkazy strony gruzińskiej w czasie konfliktu nie są przedmiotem zainteresowania prokuratury MTK. W tej sytuacji nie można mówić o zaufaniu do MTK”¹⁵. Sprawa konfliktu pięciodniowego w Gruzji była pierwszą nieafrykańską sprawą podjętą przez MTK. To, a także postrzeganie postawy sądu jako *a priori* nieprzychylniej Rosji spowodowało negatywną reakcję nie tylko władz FR, ale także rosyjskich kręgów naukowych¹⁶.

W raporcie z działań przygotowawczych prokuratury MTK w sprawie wydarzeń na Krymie i wschodzie Ukrainy z listopada 2016 r. wskazano, że „kancelaria prokuratora musi dokonać oceny stanu faktycznego i prawnego, w tym stosowność prawa konfliktów zbrojnych odnośnie do sytuacji na Ukrainie od dnia 20 lutego 2014 roku w celu stwierdzenia istnienia podstaw do wszczęcia śledztwa”¹⁷.

Prezydent FR 16 listopada 2016 r. podpisał rozporządzenie 361-rp „O zamiarze FR nie stać się stroną Statutu Rzymskiego MTK”¹⁸. KWPT przewiduje taką czynność jak „notyfikacja zamiaru nie zostania stroną traktatu” (art. 25 ust. 2 KWPT) w sytuacji, gdy traktat stosowany był przez dane państwo tymczasowo. Choć Statut Rzymski nie był przez FR nigdy stosowany (został on jedynie podpisany w 2000 r.), to użycie powyższego sformułowania nie wydaje się zabronione. Na marginesie wskazać należy, że na analogiczny krok już w 2002 r. zdecydowały się władze Stanów Zjednoczonych. W związku z tym, że Statut Rzymski stanowi, iż dla jego wejścia w życie wymagana jest ratyfikacja przewidziana przepisami prawa krajowego, FR stroną tegoż dokumentu nigdy nie była. Jedyne obowiązki, który FR ma względem Statutu Rzymskiego, to obowiązek nienaruszania przedmiotu umowy, co wynika z przepisu art. 18 KWPT.

¹⁵ *Заявление МИД России*, www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNlr/content/id/2523566 [dostęp: 5.09.2021].

¹⁶ Г. Богущ, *Расследование Международным уголовным судом ситуации в Грузии: вопросы и ответы*, https://zakon.ru/blog/2016/04/07/rassledovanie_mezhdunarodnym_ugolovnym_sudom_situacii_v_gruzii_voprosy_i_otvety_42817 [dostęp: 1.09.2021]; А.С. Исполников, *Россия и Международный уголовный суд: конец эпохи романтических иллюзий*, https://zakon.ru/blog/2016/11/17/rossiya_i_mezhdunarodnyj_ugolovnyj_sud_koniec_epohi_romanticheskikh_illyuzij [dostęp: 1.09.2021].

¹⁷ *Отчет о действиях по предварительному расследованию (2016 г.)*, www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf [dostęp: 1.10.2021]. Na marginesie wskazać należy, że Ukraina, podobnie jak i FR, Statut Rzymski podpisała w 2000 r., jednak następnie go nie ratyfikowała. W związku z istniejącym od 2014 r. konfliktem z FR, Ukraina uznała jurysdykcję *ad hoc* MTK. Jest to zgodne z art. 12 Statutu Rzymskiego.

¹⁸ *Распоряжение Президента Российской Федерации от 16.11.2016 г. № 361-рп О намерении Российской Федерации не стать участником Римского статута Международного уголовного суда*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41387> [dostęp: 15.10.2021].

W towarzyszącym czynności prezydenta FR komunikacie Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR stwierdzono, że

MTK nie zrealizował pokładanych w nim nadziei i nie stał się autentycznie niezależnym, posiadającym autorytet organem sądownictwa międzynarodowego. Ogółem na różnych forach, w tym Zgromadzeniu Ogólnym i Radzie Bezpieczeństwa ONZ wskazywano na nieefektywną i stroniczą pracę Sądu w prowadzonych sprawach. Unaocznia to fakt, że w ciągu 14 lat działalności MTK wydał 4 wyroki, wydając przy tym ponad 1 miliard USD¹⁹.

4. Stanowisko rosyjskiej doktryny w przedmiocie przystąpienia do MTK

Wyłożenie do podpisu Statutu Rzymskiego i konstrukcja prawna nowo powstającego MTK spotkała się – co dość oczywiste – z dużym rezonansem w rosyjskiej doktrynie prawa międzynarodowego i konstytucyjnego. Podobnie jak w innych państwach, najwięcej kontrowersji wzbudzała kwestia zgodności obowiązku przekazywania MTK przez państwo będące stroną Statutu Rzymskiego osoby podejrzanej z regulacją konstytucyjną FR stanowiącą, iż „obywatel FR nie może być wydany poza granice FR lub wydany innemu państwu” (art. 61 ust. 1 konstytucji FR).

Wątpliwości również budziła kwestia tego, czy przepis przywoływanego wyżej art. 79 konstytucji, głoszący, że „FR może uczestniczyć w organizacjach między państwowych i przekazywać im część swoich kompetencji zgodnie z umowami międzynarodowymi, jeśli [...] nie jest to sprzeczne z podstawami ustroju konstytucyjnego FR” dopuszcza możliwość uznania jurysdykcji sądownictwa międzynarodowego. Niektórzy prawnicy wskazywali, że przepis ten należy interpretować w związku z art. 11 ust. 1 i art. 118 konstytucji²⁰. Pierwszy z nich stanowi, że „władzę państwową w FR sprawują [...] sądy FR”, drugi, w ust. 1, że „wymiar sprawiedliwości w FR sprawuje wyłącznie sąd”. Oczywiście kwestia ta dotyczy również innych państw i ich regulacji odnośnie do wyłączności jurysdykcji oraz wymogu państwa prawa, by sądownictwo sprawowane było wyłącznie przez sądy. Zarówno przedstawiciele doktryny innych państw, jak i rosyjskiej w znakomitej większości skłaniają się ku pogładowi, że uznanie jurysdykcji MTK nie jest naruszeniem norm głoszących o wyłączności sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy (w domyśle: krajowe).

W przedmiotowej kwestii przywołać można przepis art. 27 KWPT, który stanowi, że normy prawa krajowego nie mogą być przywoływane w celu uzasadnienia niewywiązywania się z przyjętych zobowiązań prawnomiędzynarodowych.

¹⁹ В МИД России заявили, что МУС так и не стал авторитетным органом правосудия, <https://ria.ru/20161116/1481490728.html> [dostęp: 20.10.2021].

²⁰ Л.А. Лазутин, М.А. Лихачев, *Международный уголовный суд и Россия: быть или не быть вместе*, „Московский журнал международного права” 2019, nr 4, s. 46-60.

Z drugiej strony jednak przyjąć należy, że o ile obowiązki wynikające z traktatów mają priorytet względem ustawodawstwa krajowego, o tyle nie jest to oczywiste w przypadku kolizji z normami konstytucyjnymi. Rosyjska judykatura, szczególnie Sąd Konstytucyjny w orzeczeniu w sprawie skuteczności prawnej orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z lipca 2015 r., stoi na stanowisku priorytetu norm konstytucyjnych jako zawartych w akcie posiadającym najwyższą rangę²¹.

Rosyjscy prawnicy wskazywali również na sprzeczność wyłączenia zasady *ne bis in idem* na podstawie art. 20 Statutu Rzymskiego z treścią art. 50 ust. 1 konstytucji FR. Wspomniany przepis Statutu Rzymskiego stipuluje, że powtórne sądenie osoby przez MTK jest możliwe w przypadku, gdy krajowe postępowanie sądowe toczyło się w celu uniewinnienia danej osoby lub kiedy postępowanie sądowe nie spełniało kryterium obiektywności i bezstronności. Przepisy ustawy zasadniczej FR z kolei wyjątków od stosowania zasady *ne bis in idem* nie przewidują. Artykuł 108 Statutu Rzymskiego zaś może być postrzegany jako naruszający zasadę suwerenności i niezależności krajowych organów sądowych. Wynika to z faktu, iż wspomniany przepis wymaga, by krajowe sądy ubiegały się o zgodę MTK na sądenie osoby uprzednio skazanej przez MTK w innych sprawach. Natomiast art. 105 Statutu Rzymskiego przewiduje, że wyrok MTK pozbawiający wolności jest obowiązkowy do wykonania przez wszystkie państwa będące stroną Statutu i nie może zostać zmieniony w jakikolwiek sposób. Z kolei konstytucja FR w art. 50 ust. 3 gwarantuje każdemu skazanemu prawo ubiegania się o ułaskawienie lub skrócenie kary. Ogółem rosyjska doktryna wskazane kolizje uznawała za istotne, aczkolwiek nie niemożliwe do rozwiązania.

Kończąc tę część rozważań, odnotować należy, że przedstawiciele rosyjskiej nauki prawa międzynarodowego nie deprecjonują całkowicie roli i znaczenia MTK dla społeczności międzynarodowej²². Wśród argumentów na rzecz tezy o unikalności i wyjątkowym znaczeniu MTK wymienia się trzy następujące. Po pierwsze, podstawę prawną powołania MTK stanowi Statut Rzymski, a więc odrębny traktat międzynarodowy, podpisywany i obowiązujący poszczególne państwa zgodnie z KWPT, a nie rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ. W odróżnieniu od poprzedników MTK, trybunałów do spraw byłej Jugosławii i Rwandy, które powstawały bez zgody tychże państw i sprawowały nad ich obywatelami jurysdykcję karną, przystąpienie do Statutu Rzymskiego i przyjęcie jurysdykcji MTK jest suwerenną decyzją poszczególnych państw. Po drugie, Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ nad tekstem Statutu Rzymskiego pracowała około 50 lat, uwzględniając za-

²¹ Постановление Конституционного Суда РФ от 14.07.2015 N 21-П, www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_182936/ [dostęp: 6.10.2021].

²² А.Ю. Скуратова, *Россия и Римский статут Международного уголовного суда*, „Московский журнал международного права” 2016, nr 4, s. 125-137.

równy wcześniejsze doświadczenia trybunałów wojennych (w tym norymberskiego i tokijskiego), ale także uwzględniając normy kluczowych dokumentów prawa humanitarnego, w tym Konwencję w sprawie ścigania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r., konwencje genewskie z 1949 r. i towarzyszące im protokoły dodatkowe z 1977 r. oraz Konwencję o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości z 1968 r. Po trzeciej, zgodnie ze Statutem Rzymskim (art. 17) jurysdykcja MTK posiada charakter uzupełniający względem sądów krajowych i może być uruchomiona wyłącznie w określonych przypadkach, w szczególności gdy sądy krajowe nie mogą właściwie funkcjonować lub nie są bezstronne i obiektywne. Tym samym przesłanką dopuszczalności sprawy przed MTK są wyłącznie nadzwyczajne sytuacje, nie jest on sądem pierwszej instancji.

Jednocześnie podkreśla się, że w obecnej sytuacji MTK jest instytucją upolitycznioną i nieefektywną. Niektórzy rosyjscy prawnicy twierdzą, że „MTK pojawił się przedwcześnie”, tj. na obecnym etapie społeczność międzynarodowa nie dojrzała do realizacji szlachetnego zamiaru stworzenia instytucji międzynarodowego sądownictwa karnego. Przekonanie to poniekąd koresponduje ze znanym sformułowaniem Petera DeStefano, pochodzącym jeszcze z lat 70. XX wieku, że prawo międzynarodowe publiczne wciąż znajduje się w fazie przejścia pomiędzy prymitywnym a bardziej zaawansowanym stanem rozwoju²³.

5. Szerszy kontekst: odejście Rosji od zachodniocentrycznego porządku prawnomiędzynarodowego

Przedstawione powyżej okoliczności skłaniają ku sformułowaniu tezy o jednoznacznie politycznej motywacji władz FR w przedmiocie wycofania podpisu spod Statutu Rzymskiego. Na rzecz tezy tej przemawiają również inne fakty. Z ich analizy wyłania się obraz stopniowego wycofywania się Rosji i kontestowania przez nią aktualnego porządku międzynarodowego. Jest to przede wszystkim polityczne odrzucenie dominacji Zachodu i wykształconego po zakończeniu tzw. zimnej wojny ładu unipolarnego z wiodącą rolą Stanów Zjednoczonych. Wskazać należy, że po rozpadzie Związku Radzieckiego, którego kontynuatorką w rozumieniu prawnomiędzynarodowym jest FR, jej władze nie podważały kształtującego się wówczas porządku. Potwierdzeniem tego stanu rzeczy jest fakt, iż Konstytucja FR z 1993 r. stypuluje trójpodział władzy, ochronę praw człowieka, państwo to stało się stroną głównych dokumentów w zakresie nierozprzestrzeniania broni, wstąpiło do Rady Europy, jest stroną Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: EKPCz). Sytuacja zaczęła się zmieniać w czasie drugiej kadencji Władimira Putina (2004-

²³ P.L. DeStefano, *The Emerging Moral Framework of International Law*, „Fordham International Law Journal” 1977, vol. 1, nr 1, s. 17.

2008), gdy sformułowano doktrynę „suwerennej demokracji”. Stanowiła ona, że Rosja ma prawo samodzielnie określać swój ustrój państwowy (tj. w sposób odrębny od wzorców demokracji liberalnej) oraz kształtować stosunki międzynarodowe²⁴.

„Suwerenna demokracja” dała asumpt do odrodzenia i jawnego manifestowania antyzachodnich nastrojów wśród pewnej części środowisk akademickich. W istocie na nowo powrócił będący jednym z fundamentów tożsamości narodowej Rosjan spór o wzajemne relacje Rosji z Zachodem, jedność bądź odrębność cywilizacyjną. Odrębność ta na gruncie doktryny prawa międzynarodowego publicznego ma w Rosji długotrwałą tradycję²⁵. W efekcie w kolejnych latach po 2008 r. „suwerenna demokracja” odcisnęła piętno na prawnym aspekcie uczestnictwa Rosji w obrocie międzynarodowym. Wskazać w tym miejscu należy na antyzachodnią w swym wydźwięku rosyjsko-chińską deklarację promocji prawa międzynarodowego²⁶ czy sposób uzasadnienia aneksji Krymu w 2014 r.²⁷ Jej najnowszym ucieleśnieniem była nowelizacja rosyjskiej ustawy zasadniczej z 2020 r., która m.in. jednoznacznie zdefiniowała miejsce aktów prawa międzynarodowego w hierarchii źródeł prawa krajowego oraz reguły kolizyjne²⁸. Przez część specjalistów nowelizacja ta odebrana została jako akt „wzmocnienia suwerenności i ochrony przed »podmywaniem« go przez normy tak zwanego »prawa międzynarodowego«”²⁹.

Symptomatyczne jest aktualnie wyrażane stanowisko rosyjskiej doktryny w kwestii dalszego uczestnictwa FR w EKPCz, aktu przyjętego pod auspicjami Rady Europy, której to Rosja jest członkiem od lutego 1996 r. Podnosi się, że obowiązki wynikające z EKPCz są sprzeczne z zasadami współpracy Rosji (jako sukcesorki Związku Radzieckiego) z państwami europejskimi w dziedzinie ochrony praw człowieka zawartymi w Akcie Końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie³⁰. Wskazuje się także, że Rada Europy oraz EKPCz jest emanacją „ak-sjologicznych mitów Zachodu” szkodliwych dla społeczeństw, w tym: destrukcyjnej koncepcji praw człowieka (wolność jako dopuszczalność wszystkiego), odrzucenia ideologii państwowej, afirmacji wolnego rynku i własności, sprowadzenia istoty

²⁴ Szerzej: R. Czachor, „Suwerenna demokracja”: geneza, treść, krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2020, t. 42, nr 3, s. 47-69.

²⁵ L. Mälksoo, *Russian Approaches to International Law*, New York 2015.

²⁶ A. Roberts, *Is International Law International?*, New York 2017.

²⁷ O. Zadorozhni, *Russian Doctrine of International Law after the Annexation of Crimea*, Kyiv 2016.

²⁸ Szerzej: R. Czachor, *Reforma konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej w 2020 roku*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3 (61), s. 261-276.

²⁹ Е. Панина, *Причины конституционной реформы – внешнеполитический аспект*, <https://regnum.ru/news/polit/2989847.html> [dostęp: 20.10.2021].

³⁰ А.Ю. Новосельцев, К.В. Степанюгин, *Участие России в Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод*, „Московский журнал международного права” 2021, nr 1, s. 49.

demokracji do organizacji wyborów³¹. W związku z powyższym uczestnictwo FR w pejoratywnie interpretowanym globalnym konstytucjonalizmie określane jest jako zagrożenie dla tożsamości i kultury narodowej³².

Powyższe wydarzenia można interpretować jako wyraz pewnego rodzaju rozczarowania okresem politycznego i prawnego zbliżenia FR z państwami Zachodu w latach 90. Ich dalszy przebieg, w tym możliwe ograniczenie współpracy z Radą Europy wypowiedzenie EKPCz, zależeć będzie od skali napięcia w stosunkach dwustronnych.

6. Zakończenie

Podjęta w 2016 r. decyzja prezydenta FR o nieratyfikowaniu Statutu Rzymskiego z 1998 r. i wycofanie złożonego pod nim podpisu nie jest precedensowa, na podobny krok bowiem zdecydowały się m.in. władze Stanów Zjednoczonych. Wiele innych państw, w tym szczególnie narażonych na konflikty: bliskowschodnich, afrykańskich, a także postradzieckich, w ogóle nie jest stroną rzeczzonego dokumentu. Podkreślić jednak należy, że Statut Rzymski i powstały na jego mocy MTK jest pierwszą próbą stworzenia ogólnoswiatowego organu sądownictwa karnego, sądzącego osoby odpowiedzialne za najcięższe przestępstwa przeciwko prawu międzynarodowemu. Brak wśród członków MTK szczególnie aktywnych na niwie stosunków międzynarodowych państw, w tym FR, Stanów Zjednoczonych i Chin, obniża nie tylko jego rangę, lecz również polityczną motywację do efektywnego wykonywania nałożonych na niego obowiązków.

Jak wskazano wyżej, w przypadku Rosji nie zachodziły prawne przesłanki, które uniemożliwiałyby ratyfikację Statutu Rzymskiego. Podniesione zarówno przez władze FR w oficjalnych oświadczeniach powody, jak i stanowisko rosyjskiej doktryny dowodzą tezy, że przyczyny te mają na wskroś polityczny charakter. Odbudowa międzynarodowej pozycji FR dokonuje się także poprzez własne interpretowanie niektórych zasad i norm prawa międzynarodowego, negowanie niektórych jego instytucji. Niewykluczone, że kolejnym krokiem po decyzji o nieprzystępowaniu do MTK będzie wypowiedzenie przez władze Rosji EKPCz, a nawet zawieszenie bądź rezygnacja z członkostwa w Radzie Europy.

³¹ М.Н. Марченко, *События 90-х годов XX века в России и их последствия для страны, „Государство и право”* 2017, nr 4, s. 17-23.

³² И.Н. Барциц, *Конституционная мифология: возникновение, предназначение и практика применения, „Государство и право”* 2018, nr 12, s. 56-70; В.В. Гончаров, *Государственный суверенитет и глобальный конституционализм: вопросы соотношения, „Юридическая наука”* 2017, nr 3, s. 37-44.

Literatura

- Czachor R., *Reforma konstytucyjna w Federacji Rosyjskiej w 2020 roku*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3(61).
- Czachor R., „*Suwerenna demokracja*”: geneza, treść, krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej, „*Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*” 2020, t. 42, nr 3.
- Czapliński W., Wyrozumsk A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014.
- DeStefano P.L., *The Emerging Moral Framework of International Law*, „*Fordham International Law Journal*” 1977, vol. 1, nr 1.
- John Bolton threatens war crimes with sanctions in virulent attack*, „*The Guardian*” z dn. 10.09.2018 r.
- Mälksoo L., *Russian Approaches to International Law*, New York 2015.
- Plachta M., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Kraków 2004.
- Roberts A., *Is International Law International?*, New York 2017.
- Routledge Handbook on International Criminal Law*, red. N. Bernaz, London 2011.
- Stahn C., *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge 2019.
- U.S. revokes ICC prosecutor's entry visa over Afghanistan investigation*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-icc-prosecutor/u-s-revokes-icc-prosecutors-entry-visa-over-afghanistan-investigation-idUSKCN1RG2NP?il=0>.
- Zadorozhnyi O., *Russian Doctrine of International Law after the Annexation of Crimea*, Kyiv 2016.
- В МИД России заявили, что МУС так и не стал авторитетным органом правосудия*, <https://ria.ru/20161116/1481490728.html>.
- Барциц И.Н., *Конституционная мифология: возникновение, предназначение и практика применения*, „*Государство и право*” 2018, nr 12.
- Богуш Г., *Расследование Международным уголовным судом ситуации в Грузии: вопросы и ответы*, https://zakon.ru/blog/2016/04/07/rassledovanie_mezhdunarodnym_ugolovnym_sudom_situacii_v_gruzii_voprosy_i_otvety_42817.
- Гамбия вышла из Международного уголовного суда*, https://lenta.ru/news/2016/10/26/icc_quit.
- Гончаров В.В., *Государственный суверенитет и глобальный конституционализм: вопросы соотношения*, „*Юридическая наука*” 2017, nr 3.
- Исполинов А.С., *Россия и Международный уголовный суд: конец эпохи романтических иллюзий*, https://zakon.ru/blog/2016/11/17/rossiya_i_mezhdunarodnyj_ugolovnyj_sud_konec_epohi_romanticheskikh_illyuzij.
- Лазутин Л.А., Лихачев М.А., *Международный уголовный суд и Россия: быть или не быть вместе*, „*Московский журнал международного права*” 2019, nr 4.
- Марченко М.Н., *События 90-х годов XX века в России и их последствия для страны*, „*Государство и право*” 2017, nr 4.
- Новосельцев А.Ю., Степанюгин К.В., *Участие России в Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод*, „*Московский журнал международного права*” 2021, nr 1.
- Панина Е., *Причины конституционной реформы – внешнеполитический аспект*, <https://regnum.ru/news/polit/2989847.html>.
- Сафаров Н., *Обзор законодательства стран Содружества независимых государств на соответствие Статуту Международного уголовного суда*, <https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/other/cis.pdf>.
- Скурагова А.Ю., *Россия и Римский статут Международного уголовного суда*, „*Московский журнал международного права*” 2016, nr 4.

Akty prawa krajowego i międzynarodowego, orzecznictwo i inne dokumenty

African Union Withdrawal Strategy Document, https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/icc_withdrawal_strategy_jan._2017.pdf.

ICC-01/15 (Situation in Georgia), <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/15-1>.
Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708).

Заявление МИД России, www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNlr/content/id/2523566.

Конституция Российской Федерации, <http://www.constitution.ru/> [dostęp: 1.09.2021].

Отчет о действиях по предварительному расследованию (2016 г.), www.icc-cpi.int/iccdocs/otr/161114-otr-rep-PE-Ukraine.pdf.

Постановление Конституционного Суда РФ от 14.07.2015 N 21-П, www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_182936/.

Распоряжение Президента Российской Федерации от 16.11.2016 г. № 361-рп О намерении Российской Федерации не стать участником Римского статута Международного уголовного суда, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41387>.